

1. Общи бележки

Поредният опит на света да въздигне справедливостта до ранга, който ѝ се полага, се увенчава с успех на 18 юли 1998 г., когато представителите на 120 държави заявяват в Рим своята готовност за учредяването на постоянен международен съд и радостта си, че такъв най-после ще бъде реалност. Генералният секретар на ООН Кофи Анан изразява своя възторг, говорейки за съда като за “подарък на надеждата” и реакцията му ясно свидетелства за това, че за мнозина постоянният трибунал е извеждането на добрите идеи в действителността и вдъхването на живот в тях. Той набляга неколкократно, че благодарение на Международния наказателен съд, който се поддържа от 89 държави, ще бъде предотвратена появата на колективна отговорност за държави и няма да се разглеждат като виновни тези, които по един или друг начин са били в по-близки дипломатически връзки с държави, които се преследват от съда.

Международният наказателен съд (МНС) е независима съдебна институция, в чиято юрисдикция е да съди и наказва отделни лица за най-тежки нарушения, засягащи цялата международна общност: геноцид, престъпления против човечеството, упражняване на агресия, както и военни престъпления. Той има допълнителна, спомагателна роля спрямо вътрешните съдилища.

Съдът се появява като продукт на едно споразумение, което е познато като Римски статут, а започва официално да функционира на 1 юли 2002, след като 60 страни вече са приели членство по договора. Седалището на съда се намира в Хага, Холандия. Той ще бъде само временно разположен в покрайнините на Хага, докато не се премести до постоянните си сгради на Александеркацерне, за които се предвижда, че ще бъдат готови за експлоатация между 2007 и 2009 г.

За разлика от до този момент съществуващите съдебни трибунали и съдилища за военни престъпления, Международният наказателен съд свежда дейността си върху специфични конфликти и същевременно юрисдикцията му се простира неограничено в световен мащаб: той може да бъде свикан по всяко време без никакви ограничения. Дори лица, чиято национална принадлежност не е към държава, която членува в

Римския статут, могат да бъдат зависими от юрисдикцията на този съд при определени обстоятелства. Въпреки това не може да се счита, че той има примат пред националните съдебни инстанции, защото неговата роля, както вече бе споменато, е само допълваща, когато в рамките на държавата, чието гражданство носи престъпникът, вече му се търси наказателна отговорност за правонарушение с най-висока степен на обществена опасност.

Международният наказателен съд се различава от Международния съд на ООН (на справедливостта) в някои много важни отношения. Първият не е част от подчинените на ООН органи, въпреки че поддържа доста тесни отношения с Обединените нации. На второ място наказателният съд разглежда казуси, засягащи индивидуални престъпления, докато Съдът на ООН поема разрешаването на правни спорове между отделни държави.

2. Историческа справка

Както може да се предположи, в историята от Древността до наши дни могат да се посочат множество примери за общества, съзнателно утвърждавани закони и обичаи, които са определяли хода на военните действия и са имали за цел прерастването на конфликти във война, но досега малцина са били преследвани или осъдени за упражняване на геноцид или за извършване на престъпления против човечеството.

Първият съд от тази категория датира от 1474 г. с осъждането на смърт на Петер фон Хагенбах, военен офицер, назначен от херцог Чарлз Смелия от Бургундия. Осъждането става пред 27 съдии на Римската империя, а конкретното съдържание на престъплението се състои в зверското убийство на военни от неговите части.

Дългият опит на човечеството сочи, че всяка нация е преследвала и осъждала свои граждани за международни престъпления. Националното издирване на извършители на сериозни престъпления обаче се осъществява много трудно, особено когато се касае за политически водачи или високопоставени държавни служители и когато са налице множество престъпления или такива от различни извършители.

През 1948 г. Общото събрание на ООН изисква от Международната комисия по право

да разработи концепцията за международно юридическо образование, което да има пряката задача да се занимае с индивиди, обвинени в геноцид. През 1950 г., след като се потвърждава, че изграждането на такава съдебна инстанция е не само възможно, но и твърде наложително, Общото събрание установява своя собствена комисия, която да създаде проекта за статут на международен наказателен съд. Въпросната комисия завършва работата си около година по-късно и през 1953 г. ревизира проекта. Поради някои политически и правни цели този проект остава само на хартия и няма никакво конкретно приложение до 1989 г., когато от Тринидад и Тобаго по време на свиканата от Общото събрание на ООН сесия идва предложение да се създаде международен наказателен съд, който да допринесе за борбата с наркотрафика. В отговор на това Общото събрание за пореден път се обръща към Международната комисия по право да разработи модела за изграждането на този съд. Докато комисията изпълнява тази задача, във връзка с насилието в Югославия и Руанда, Съветът за сигурност на ООН решава да предприеме конкретни мерки под формата на съдебни военни трибунали, като за всяка от държавите такива са учредени съответно през 1993 и 1994 година.

3. Съпоставка между МНС и предшестващите го трибунали от началото на 90-те години

От гледна точка на това, че днес МНС е факт и той вече представлява база за сравнение, могат да се формулират някои основни възражения спрямо Трибуналите за военни престъпления в Руанда и Югославия, които се отнасят до това, че те се създават за разлика от Международния наказателен съд винаги впоследствие и то за определени престъпления в определено време и на определено място – *ad hoc*. Това може да се тълкува по-скоро като израз на селективно правораздаване, защото се създава впечатление, че справедливостта идва само по конкретен повод, а не може да бъде търсена по всяко време. Освен това релевантност придобива и твърдението, че само постоянна съдебна институция е в състояние да действа универсално и независимо.

В сравнение с Югославския трибунал и този в Руанда, Международният наказателен съд е различно юридическо образование, защото процедурата там има друга характеристика, а и легитимността му не е толкова чест обект на нападки. Трибуналят за Югославия, въз основа на седмия параграф от решението на Съвета за сигурност, се явява наддържавен орган, който може да задължава отделните държави и да упражнява контрол върху правораздавателната им система, докато Постоянният наказателен съд на базата на Устава на ООН е междудържавен орган, чиято роля по отстояване устоите на хуманитарното право, без да има примат над съответстващите вътрешнодържавни функции, а е зависим от тяхното сътрудничество, при което националните парламенти имат право на контрол – могат да решат дали да дадат или да откажат на държавата компетенцията да признае правния авторитет на Постоянния

наказателен съд. Това е доказателство за иновативност и правилна ориентация към действително внедряване на демократичните принципи в международното правосъдие.

Може да се обоснове становището, че Трибуналът е допринесъл за правилното структуриране на Международния наказателен съд и е взета поука от несъвършенствата му. Опитът, натрупан през неговото функциониране, е интегриран в новата съдебна институция. Важни са прогресивните идеи, до които се е достигнало благодарение на неуспехите при първоначалните подходи. Така например при учредяването на Трибунала се утвърждава самостоятелното определяне на процесуалните регламенти, което не може да се квалифицира като правилно, защото творенето на процесуално право е задача и изключителна компетенция на законодателя. В рамките на Международния наказателен съд, процесуално правната уредба се отнася до съответните органи на страните членки.

4. Конференцията в Рим и противниците на Статута

Почти вековното усърдие да бъде изграден постоянен съд достига връхната си точка на 17 юли 1998 г. заедно с дипломатическата конференция в Рим, свикана с единствената цел най-сетне да се доведе до край статутът по създаването на Международния наказателен съд. Това събитие с глобална значимост привлича присъствието на представители на 160 държави, 17 междуправителствени организации, 14 специализирани агенции към ООН и над 250 неправителствени организации. Римският статут се приема с вота на 120 гласували за, 7 – против и 21 – въздържали се. Интересен е фактът, че три от държавите открито се възпротивяват срещу Римския статут, обявявайки и някои конкретни причини за тава си поведение – САЩ, Израел и Китай. Възражението на САЩ се позовава на това, че съдът ще е в състояние да инициира независими разследвания и няма да е в пряка зависимост от Съвета за сигурност на ООН. Американските пълномощници се опасяват, че американски войници и миротворци по света могат да бъдат призовани от съда и да бъдат заплашени от политически аргументирани присъди. В резултат те се опитват да предизвикат преразглеждането на Римския статут, защото не е съвместим с често провежданите от тях международни мироопазващи акции. Напоследък те се дефинират като международни интервенции, накърняващи суверенитета на държавите, които често пряко волята си са принудени да търпят чуждестранни военни действия на своята територия.

Конкретно според САЩ промените най-вече трябва да засягат обвързаността на съда със Съвета за сигурност към ООН. Разбира се една такава корекция би позволила на

САЩ като постоянни членове на ООН да упражняват своето право на вето по отношение на всяко обвинение, на което по същество се противопоставят. Това предложение от страна на американците претърпява поражение, защото се сблъсква с неодобрението на мнозинството, което е разтревожено от предоставянето на широки правораздавателни компетенции в ръцете на политическо тяло. Освен всичко САЩ заедно с Китай изразяват несъгласието си с това, че съда ще има правото при някои обстоятелства да преследва и арестува граждани на държави, които не са подписали Римския статут и с това настоява, че преследването се нуждае от доверието и съгласието на правителството на страната, от която идва престъпникът.

За САЩ остават неприемливи и правомощията на съда да организира самостоятелно разследване и подвеждане под отговорност или такова да има за пряк подбудител молбата от дадена държава. В това се съзира основно опасност от политизиране на институцията, което носи преки рискове за сигурността на американските граждани. Този проблем се разгръща изцяло на фона на това, че военните престъпления са най-определящите за дейността на съда. Например, ако нападението на вьетнамското село Май Лай, тази тъмна глава от американската история, бе се случило сега, то това би представлявало един казус за Международния наказателен съд.

Да се противопоставят на юрисдикцията на международен правосъден орган вече се е случвало на САЩ в делото срещу тях през 1987 г., когато са били осъдени за военни интервенции в Никарагуа от Международния съд в Хага. Днес, след като те не могат да възпрепятстват създаването на Международния наказателен съд, те бурно се съпротивляват срещу свое евентуално членство по Римския статут. Лесно се подразбира, че действителните намерения на САЩ са да представляват изключение в надзора за спазването на хуманитарното право.

Според Израел пък недостатъците на статута произтичат от това, че списъкът на военните престъпления, които той утвърждава, включва придвижването на големи групи от хора в окупирани територии. Някои от държавите, които са се въздържали от глас, обясняват поведението си с това, че в Римския статут има сериозни пропуски, тъй като не са квалифицирани като престъпления тероризмът и използването на ядрени оръжия. А други негодуват срещу решението да бъде забранена смъртната присъда.

5. Критични оценки за Международния наказателен съд

Понастоящем въпреки усилията да бъдат преодолените разминаванията между Европейския съюз и САЩ, те трайно не са в състояние да отбележат напредък по въпроса за Международния наказателен съд. Евросъюзът твърдо подкрепя тази институция, докато главната цел на САЩ е да отстояват резервите си и да продължат политиката си на сключване на двустранни споразумения с европейски страни, които дават имунитет на американски граждани пред Международния наказателен съд. Американските експерти настояват, че в Брюксел се упражнява висш саботаж, който пречатства размяната на независими волеизявления в Европа за постигане на желания от САЩ резултат, т. е. по-малките европейски държави са принудени да не сключват на горепосочените договори под заплахата за неосъществяване на евентуалната им бъдеща евроинтеграция. Същевременно председателството на организацията декларира, че всички кандидати за членство са подписали договор, според който по въпроса за Международния наказателен съд ще следват директивите на Европейския съюз.

Както вече стана ясно, огромните по територия и по значимост за световното битие държави – САЩ, Китай, Индия, не само не одобряват подобно нововъведение, но и целят да го осуетят като се аргументират основно прибегвайки до уронване на авторитета му чрез нападения спрямо неговата легитимност и приложимост в съвременните условия.

Факт е, че по мнение на мнозина европейски дипломати, съдът има основна функция да служи за гарантиране на националната сигурност, докато други го разглеждат в по-философски план, изтъквайки неразривната му връзка с опазването на човешките права и утвърждаването на тяхното фундаментално значение за изграждането на правовия и демократичен ред вътре в държавите. Според четири от петте постоянни члена на ООН – САЩ, Русия, Китай и Франция новата институция може да се отнесе към елементите на военно дипломатическите отношения и тяхната прогноза е, че от момента на създаването на съда нататък, той ще има решаващо значение, но нюансът, който се придава, указва опасенията на въпросните страни от едно неблагоприятно влияние на Римския статут върху интервенциите и превенциите срещу война. За разлика от така формулираното становище Великобритания застава зад останалите 60 държави от Източна Европа, Азия и Африка, според които Международният наказателен съд трябва да разполага със сила и независимост, а прокуратурата към него да е упълномощена да започва разследвания по свое усмотрение при наличието на тревожни сигнали. Поддръжниците на съда допълват ролята на съда, съзирайки в него унищожител на двойните стандарти за правомерно и неправомерно и отстранител на борбата за политическо надмощие с помощта на правото. В лицето на този съд светът несъмнено може да прочете огромния напредък на правото, но в разрез с това непрекъснато се прокрадват песимистичните гледища, че се касае за един “мъртвороден” съд. Все пак идеята за световен съд е твърде стара, за да умре така скоропостижно.

II. Компетенция на Международния наказателен съд.

1. Юрисдикция на Международния наказателен съд

Преамбюлът на Римския статут (РС) напомня за това, че през изминалия и настоящия век милиони деца, жени и мъже са били жертва на всякакви неописуеми жестокости, които разтърсват съзнанието на човек, толкова дълбоко, че травмата от това остава за цял живот. Не може да се оспорва, че такива сериозни престъпления заплашват световното благо, мира и глобалната сигурност, а също така че подобни правонарушения, които засягат международната общност в нейната цялост, не могат да останат ненаказани. На този съд се разчита да предотврати посредством налагането на санкции повторното извършване на такива злодеяния. Без справедливост, без осъждане на виновния, без обезщетяване за нанесените вреди на жертвата, без постигане на нейното удовлетворяване никога не може да се достигне до мир и така всяко насилие ще влече след себе си ново.

Според Римския статут юрисдикцията на съда обхваща всички най-тежки престъпления, които са обект на внимание от страна на цялата международна общност и са извършени след 1 юли 2002 или от гражданин на държава, приела статута като част от вътрешното си право, или от лице, гражданин на която и да е държава, но извършило престъпление на територията на държава, спазваща условията на договора. От последното може да се заключи, че държави, които не са страни по статута могат свободно да приемат правораздавателната дейност на съда като база "case by case". Освен това е възможно Съветът за сигурност да прецени, че трябва да бъде предоставено правосъдие дори на страни, в чиято територия е извършено общозначимо престъпление, но те самите не са членки по споразумението. Все пак може да се приеме, че Международният наказателен съд ще поеме разрешаването на казуси, когато вътрешното правораздаване не показва готовност или не е в състояние да проведе достатъчно ефективно разследване или да отправи обвинения. Така например Международният наказателен съд ще интервенира, когато държавната правна система е изпаднала в криза или когато толерира действията на престъпника и не желае да му търси наказателна отговорност.

В Съда може да се води производство срещу всяко лице, навършило 18 години в момента на извършване на престъплението без да се взима под внимание дали то има държавнически функции. Следователно държавни глави, депутати и други

високопоставени длъжностни лица по никакъв начин не могат да бъдат освободени от наказателна отговорност, позовавайки се на поста си. Статутът не предвижда никакви ограничения за фактическия състав по предвидените престъпления, а това доказва възможността да бъдат отправяни всякакви обвинения. Върховни главнокомандващи и ръководители (член 28) ще бъдат подвеждани под отговорност съгласно устава на съда, ако има данни, че те са съпричастни към извършени престъпления с тяхно знание или те са резултат от тяхно разпореждане.

Те ще отговарят и в случай, че не са успели да разберат и предотвратят извършването на престъпление от техни подчинени, като не се предприели необходимите мерки, доколкото им позволяват правомощията, а също така в случаите, когато съзнателно са пренебрегнали сведения, че подчинените им извършват или се подготвят извършването на престъпление.

Обобщава се, че на Международния наказателен съд са подсъдни следните състави: геноцид, престъпления против човечеството, военни престъпления и агресия. Агресията не може да бъде обект на каквото и да било обвинение, докато Събранието на страните членки (Асамблеята на страните членки по Римския статут) – група, съставена от представители на съответните държави, не внесе в Статута такива корекции, които да очертаят рамките на правонарушението и не уточни конкретните мерки, които ще предприеме следствието и прокуратурата. Същността на агресията има политическа окраска и значението на това понятие варира съобразно конкретните дадености, така че участниците по Римския статут не могат по съвсем точен начин да го дефинират. Всички предложения гравитират около идеята за въоръжена инвазия или атака от страна на една държава спрямо друга, извършена с намерението да бъде накърнен суверенитета ѝ, т. е. териториалния ѝ интегрират и политическата ѝ независимост.

Престъпленията срещу човечеството също имат своите особености, предвидени от Римския статут в чл. 6: тук става въпрос за деяния, които включват нападения на големи територии или такива, които систематично се повтарят и имат за задача да навредят на гражданското население. В състава на това престъпление може да намерим убийства, масово изстребване, робство, депортиране или принудително преместване на големи групи от индивиди, затворничество и всеки друг вид лишаване от физическа свобода, измъчване, насилствени сексуални нападения като изнасилвания, сексуално робство, принуда за проституция, отвлечения и расова сегрегация (апартейд). Статутът оставя отворена възможността за преследването на други, ненаименовани до момента действия, които са антихуманни или имат подобен характер.

Списъкът с военни престъпления, посочен в чл. 7 на РС е доста изчерпателен и съдържа действия, забранени с Женевските конвенции на Червения кръст от 12 август

1949 г., които дават подробно описание на военните престъпления: преднамерено убийство, изтезания, причиняване на страдания в международен план, заложничество, масови разрушения и плячкосване на имущество, лишаване на затворници от войната от възможността да им бъде въздадена справедлива присъда или принуждаването им да служат във вражеските военни сили, както и неправомерното им задържане в пленничество или изселването им. Статутът се спира и на още 26 други тежки нарушения на военните закони и обичаи като грабежи, нападения срещу международната общност чрез използването на химични оръжия или отровни газове, отвличането на индивиди с цел да бъдат извършвани с тях научни експерименти или да бъдат преднамерено осакатявани. Най-сетне в статута се съдържат специални правила, които разгръщат юрисдикцията на съда до граждански войни, които в историята никога не са били обект за регулация от нормите на международното право. Встрани от международноправна регулация обаче остават вътрешни безредици като бунтове и други единични и разпръснати нарушения.

Съществуват и някои недостатъци във формулировките на Статута, откъдето произтичат и трудности за самия съд при постигането на целите, за които е създаден. Агресията се посочва като престъпление в чл. 5, но юрисдикция по него може да има, едва когато се посочи с точност фактическият му състав и когато се уточнят обстоятелствата, при които ще може да бъде упражнявано правосъдието. Процедурата трябва да бъде уредена едва седем години след приемането на Римския статут. Що се отнася до самата агресия, дефиниция за нея е приета през 1974 г. от Общото събрание на ООН и към нея можем да се придържаме, най-вече защото тя може да претендира за валидност, тъй като отразява залегнало в международното обичайно право разбиране. Относно упражняването на юрисдикцията спрямо агресия трябва да се отбележи, че за самия наказателен процес се предвижда да бъде зависим единствено от предварителното одобрение на Съвета за сигурност на ООН, така че да може да се избегне всеки опит да бъде наложено вето. Тези разпоредби противоречат на международноправни принципи и заплашват суверенитета на Международния наказателен съд. Преследването на агресия в никакъв случай не може да се извършва в рамките на различна процедура от тази, предвидена за масовото унищожение на хора, военни престъпления и такива срещу човечеството. Не може да съществува юридическо основание за това, агресията да бъде оставена още седем години без наказание.

Наказуемостта за употреба на биологични и химически оръжия може да бъде открита в чл. 8 на Статута, при все, че липсва изрична забрана на тези оръжия. Разпоредбата съдържа една подробна регулация за оръжията, която постановява, че военни операции с атомни и други оръжия, които са предназначени да причиняват излишни наранявания и страдания или в разрез с международното право на въоръжените конфликти действат по своята същност върху всички, без да е възможно да се приложи селективен подход спрямо набелязаните обекти и тези, които трябва да стоят извън всякаква заплаха. Такива военни престъпления са подсъдни, когато са предмет на

подробна забрана и е прието специално допълнение към Статута – отново след седем години. С други думи: прибягването до атомни оръжия и мини засега е извън наказателно преследване.

Със сигурност тероризмът също може да се отнесе към престъпленията срещу човечеството, въпреки това обаче в Статута липсва залагането му като юридически факт.

2. Повече за значението на геноцида и сродните му престъпления

Римския статут очертава съдържанието на термина “геноцид” и в полза на максималната изчерпателност е неизбежно изясняването на някои основни термини свързани с него, но родово различаващи се от него. Предварително желая да спомена, че днес се използва и един сравнително нов израз – “демоцид”(от gr. Demos – народ, и от lat. Caedere – убива), който е въведен от изследователя на масови убийства и престъпления срещу човечеството Румел през 1992 година като свръхпонятие, обхващащо категориите: геноцид, културен геноцид, религиоцид, етноцид, политицид, икономоцид, класов геноцид и гиноцид, както и всички други форми на масови убийства (с изключение на жертви от война), които още не са въведени под никоя от изброените категории от Конвенцията за престъпления срещу човечеството, все още предмет на изследователски търсения. “Геноцид” се дефинира за първи път от Рафаел Лемкин при работата му за Международния наказателен съд върху Конвенцията за престъпления срещу човечеството на ООН от 1948 г. (чл. 2), като ги използва за основа на формулировките в Римския статут.

Лемкин постулира следните параметри в дефиницията за същността на “геноцид” в съответния международен юридически вид:

”Геноцид” представляват според чл. 2: “Действия, които са извършени с намерението да унищожат една национална, етническа, расова или религиозна група напълно или частично, като се извършват следните деяния: избиване на членове на групата, причиняване на тежки телесни или психически вреди на членове на групата, умишлено създаване на условия за съществуване и живот за групата, които ще допринесат за нейното физическо унищожение напълно или частично, въвеждане на мерки, които са насочени да възпрепятстват раждаемостта и размножаването на групата, насилствено отнемане и предоставяне на децата на групата на нечия друга група.”

В първоначалния текст на Конвенцията за осъждане престъпленията срещу човечеството на ООН, подготвен през 1947, съществува самостоятелен член за осъждане на т.нар. “културен геноцид” - “Cultural genocide”. Той трябва да осъди “унищожението на особените характеристики на една преследвана група чрез принудително изселване, чрез забрана на националния език и унищожение на езика, включително на книгите, литературата и писмените документи, отнасящи се до етноса на групата”. В крайния вариант през 1948 г. така дефинирано понятието отпада, защото не е задоволително. Днес с подобно, но по-широко формулирано съдържание, се ползва въведеното понятие “етноцид” (от gr. *ethnos* – народ, племе и lat. *caedere* – убивам). То дефинира умишленото унищожение на език, религия или култура без биологично изстребване на техните носители. Забраната на обучение и говорене на майчиния език или насилственото отнемане на децата на дадена етническа група, представляват типичните, най-широко разпространени в човешката история етноцидни (етноцидални) действия. Според конвенцията на ООН от 1948, осъждаща престъпленията срещу човечеството, етноцид и етноцидни действия са дефинирани юридически като криминално престъпление.

Освен това съществува и “религиоцид” – масово унищожаване на религиозни групи и общества от вярващи по идеологическо-политически, -социални или -религиозно конкурентни причини.

Друга разновидност представлява “политицидът”, който е масово убийство на политически групи, които са политически контрахенти или конкуренти на извършващата деянието група.

Съществува също така и “икономицид” – масово унищожаване на група хора, и отнемане на имуществото им, поради различното им икономическо място или статута им на собственици; въвеждане на целенасочени икономически и социо-икономически териториални ограничения чрез мерки на насилие, за да се унищожи масово една или повече определени групи хора. Марксистко-ленинските режими извършват поради идеологията си най-много престъпления на икономически геноцид - икономицид.

3. Основания за компетентността на Международния наказателен съд

Международният наказателен съд сам се определя като институционализирана трайна организация за преценка на всички военни действия и вътрешни акции на насилие от страна на правителството с оправданието, че се извършват наказателноправни санкции. В компетентността на тази инстанция е да прецени дали една военна акция, резултат от която са много жертви, може да се окачестви като необходимо военно действие, дали военни изисквания могат да оправдаят съответните престъпления, дали въоръжени нахлувания обслужват национални или свръхнационални интереси, или представляват агресия и с това са в противовес на всички международноправни принципи и договорености; дали нападения срещу цивилното население е просто неприятна заблуда и манипулация, разпространявана от медиите, а може би неизбежно причиняване на вреди, или разкрива смисъла на понятието престъпления срещу човечеството и с това е проява на престъпна държавна воля.

Имайки предвид тези правомощия на Международния наказателен съд, в никакъв случай смисълът и предметът на неговата конструкция не могат да се разглеждат като застрашаващи държавния суверенитет. Въпреки това от момента на създаване на Съда се засилва контролът върху висшите държавни органи и законосъобразността на техните актове, защото не се предпоставя тяхната правомерност, като при очевидно несъответствие с международното право, заради допуснато потъпкване на човешките права, на тях ще се търси отговорност. Съответните санкции няма да се простират само в идеалните сфери на моралната критика и препоръки от международни институции, а ще се цели процесуална успеваемост, с цялата тежест на наказателното производство, без да се взимат под внимание държавнически или дипломатически имунитети. Тази върховна компетентност произтича не от произвола на самия Международен съд или на самонадеяната му програма, а е получил “зелена светлина” от държавите членки, които легитимират неговата юрисдикция с членството си и по този начин са ограничили себе си, с цел опазването на световния мир. Те са признали своето право и това на другите държави при необходимост да обвиняват чужди агенти, което вече предпоставя високо равнище на контрол спрямо действията на други държави.

4. Вътрешна организация на Международния наказателен съд

Международният наказателен съд има три основни функционални отделения, които са посочени в чл. 34 РС: Съдии, Секретариат и Канцелария на прокурор. Съдът се обслужва от 18 съдии, които се избират от Асамблеята на страните членки в тайно гласуване. По време на изборите за съдии всяка държава-участничка може да номинира само по един кандидат за тази длъжност. Кандидатът трябва да е експерт или по наказателно право и наказателен процес или в области с решаващо за международното право значение, като правата на човека или право на въоръжените конфликти. Съдиите се назначават за един мандат от 9 години, въпреки това от

първите избори, проведени през 2003 г., следва, че съдиите ще заемат своите длъжности за 3, 6 или 9 години, като се тегли жребий за индивидуалната продължителност на мандата. За да се осигури географското разнообразие на националността на всеки от съдиите, при тях тя няма право да се дублира. Както вече посочих, на първата сесия в Ню Йорк Асамблеята на страните членки избира 18 съдии. Седем са избрани от Западна Европа и други групи държави (WEOG), четирима от Латинска Америка и Карибската група държави (GRULAC), трима от Азиатската група държави, трима от Африканската група държави и един Групата на Източна Европа. Седем от тях са жени, а единадесет – мъже. Те се избират от две листи, в които са посочени определящите характеристики на номинираните в тях. Първата листа съдържа имената на тези, които имат солидни познания в сферата на наказателното право и наказателния процес и необходимия обвързан с материята професионален опит, например като съдия, прокурор или адвокат. Във втората листа са обхванати кандидати, които имат развити способности в основните отрасли на международното право, каквито са хуманитарното право, човешките права, и имат богат опит, придобит в професионалното упражняване на юридическата си квалификация, който се изисква пряко да кореспондира с дейността на съда.

Съдия може да бъде само представител на държава, страна по Статута. Съдиите са пряко подчинени на президиум, който се състои от трима съдии, които носят отговорността за юридическото ръководство на съда. В това управление участват един председател и двама заместник-представители. Техните длъжности са избираеми от останалите съдии с абсолютно мнозинство и се заемат за срок от три години, като впоследствие се предвижда правото едно-единствено преизбиране. Президиумът е задължен да осъществява същинската администрация на съда, с изключение на администрацията на прокурора. От президиума се очаква да координира дейността си с прокурора и да търси съгласуване на всички въпроси с него, които са от съвместен интерес.

Съдиите се назначават в три основни отдела: предварително производство, съдебен и апелационен. Предварителното производство има правото да натовари прокурора със задачите на следствието, като този отдел е упълномощен да издава заповеди, изпълнителни листи и призовки по време на разследването. Сред задълженията на прокурора е да се търси защита на правата на жертвите и свидетелите през времето преди да бъде заведено делото и да обезпечи това, че предявяването на обвинението ще бъде изпълнен по надлежния начин.

Предварителното производство се състои от съдии, които имат опит главно в наказателното производство. Той се представя от първия заместник-председател и шестима други съдии. Според чл. 39 РС в него е обособява предсъдебна палата, която

се представлява или от един, или от трима съдии. Предсъдебната палата е тази, която потвърждава или отхвърля инициативата да се започне разследване, като прави анализ, дали престъплението попада под юрисдикцията на съда. Когато тази палата не счете, че са налице обстоятелства, които да изискват намесата на съда, в нейната компетентност е да отхвърли молбата на прокурора за потвърждение, а той от своя страна може да продължи с разследването и да събере нови доказателства, които да накарат палатата да преразгледа решението си.

Съдебният отдел се занимава с провеждането на справедливо и бързо производство. От него се изисква да доведе до признаването за невинен на обвиняемия или да завърши с произнасянето на присъда, която обявява подсъдимия за виновен. В състава на този отдел влизат вторият вицепрезидент на президентството и петима други съдии, които задължително трябва да са от първата листа. Главната роля на съдебната палата според чл. 64 на Статута е да приеме всички необходими процедурни изисквания, за да осигури справедливо и бързо производство, като се предвижда абсолютно зачитане правата на подсъдимия и се осигурява закрилата на жертвите и свидетелите. Делото трябва да се води при открити врати, освен ако особени обстоятелства не изискват да се води в закрити сесии, например, за да се защитят от публично достойние поверителни факти или деликатни подробности, свързани с личността, семейството на подсъдимия или други въвлечени в процеса (чл. 68 РС).

Апелационната палата, която включва всички съдии от апелационния отдел (чл. 39 РС) е оправомощена да внесе поправки или да анулира вече постановени присъди, както и да насрочва разглеждането на казуса в рамките на едно ново дело. Прокурорът или осъденият могат да подадат жалба в нея срещу решението, взето от Предварителното производство или Съдебната палата. Една присъда може да бъде обжалвана въз основа на процедурна грешка, грешка във фактическия състав, несъобразност на приложените разпоредби, както и всяка причина, която е в разрез със справедливостта, гарантирана от съда или която го представя като ненадежден, заради некачествено производство или необосновано съдебно решение, каквото би се наблюдавало при несъответствие между престъплението и постановената присъда. Сред правомощията на апелационната палата е да реши да върне за преразглеждане казуса или да внесе поправки в съдебното решение, както и да поиска нов съдебен състав за разглеждането му. Ревизия в решението може да се очаква, когато са открити нови доказателства, които променят основно фактическия състав.

Секретариатът е административно помощно отделение на съда и упражнява надзор върху неюридическата проблематика, засягаща пряко дейността на съда. Той се ръководи от секретар, който е главният административен ръководител на съда и се избира от съдиите за 5 години или по-кратък срок, който се определя от с абсолютно

мнозинство от гласовете на съдиите. Секретарят учредява група за оказване на помощ на потърпевшите и свидетелите. Според чл. 44 от Римския статут, главна задача на прокурора и секретаря е да назначат квалифициран персонал, който е необходим за функционирането на съда. Секретарят със съгласието на президиума и прокурора предлага проект за Регламент на персонала, който се утвърждава от Асамблеята на страните членки.

Канцеларията на прокурора е отговорна за провеждането на разследванията и процедурата по завеждането на делата. Тя се представлява от главен прокурор, който е избираем с абсолютното мнозинство на Асамблеята на страните членки чрез таен вот, което важи за единия или няколкото заместник-прокурори. Процедурата, по която се предлагат техните кандидатури непременно е обвързана с главния прокурор, самият избор се извършва от Общото събрание на страните членки. Както главният прокурор, така и заместник-прокурорите са упълномощени да заемат службите в рамките на един мандат от девет години и не могат да бъдат преизбирани при никакви условия. Прокурорът и заместниците му трябва да бъдат от различни националности.

Съгласно чл. 42 от Статута прокурорът трябва да действа независимо и като отделен орган на съда. Никой от членовете на офиса няма право да търси информация от външни източници. Той е отговорен за получаването на препратените от другаде казуси и доказването на информацията за престъпленията в юрисдикцията на съда, разследването им и воденето на делото. Главният прокурор може да инициира издирвания и да издава разпореждания за започване на следствена процедура независимо от общата воля на съда, в случай, че разполага с данни, сочещи престъпление, което по принцип се включва в юрисдикцията на този съд. Друга хипотеза представлява възможността Съветът за сигурност на ООН или държава, членуваща по Римския статут да отнесат към компетентността на прокурора казуси, които според тях трябва да са обект на разглеждане от страна на Международния наказателен съд. Прокурорът може да провежда разследването и на територията на държавата, където то е било извършено (член 54 РС). В Канцеларията на прокурора всички трябва да бъдат независими и това е причината да се забранява неин член да изисква следствие или да действа изобщо по нареждане на някакъв външен източник без значение, дали се касае за държава, други международни организации, юридически или физически лица.

Всички лица, които са арестувани съобразно заповед, издадена от Предварителното производство са задължени да се явят незабавно пред компетентните юридически органи, за да се установи законността на тяхното арестуване. В същото време те могат да подадат молба за своето освобождаване. В момента, в който лицето е задържано от съда, то се задължава да се яви пред съдебния отдел в рамките на приемлив срок от

време, за да се потвърдят или отхвърлят обвиненията. Съдебният отдел носи отговорността за това, процесът да бъде справедлив и експедитивен, като се отнася с пълно уважение към правата на обвиняемия и дължи засилено внимание към защитата на свидетелите.

Нации, които в случай на отсъствие на съда биха имали юрисдикция над разглеждания случай, могат да се явят, за да оспорят тази на Международния наказателен съд или допустимостта по казуса.

Съдът може да постанови присъда, ако най-малко двама от тримата съдии са убедени във вината на заподозрения като са отхвърлили всякакви основателни съмнения, за да може решението да бъде единодушно. В правомощията на съда според чл. 77 РС са да глобява, да налага наказания с лишаване от свобода, да разпореди да бъдат изплатени обезщетения на жертвите, но не може да постанови смъртна присъда. Максималното наказание е доживотно лишаване от свобода, когато се установи изключителната вина на подсъдимия. Затворничеството може да се осъществи в Холандия или друга държава, която заяви готовност да приеме осъдения. Както прокурорът, така и защитата могат да се обърнат към апелативния департамент за обжалване на присъдата или решението. Всички държави, които са подписали Римския статут са задължени да сътрудничат на съда в издирването, провеждането на процеса и изпълнението на съдебните присъди. В тази връзка е необходимо за всяка държава да изгради начини за пряка комуникация със съда, както и да осигури нормативна основа за всички процедури, които способстват сътрудничеството, както и да премахне всички пречки за изпълнението на искането на съда за съдействие.

5. България и Международният наказателен съд

Тъй като България е сред 60-те държави, чиито ратификации са били необходими, за да влезе Римският статутът в сила, това оказва положително влияние не само върху международния авторитет на страната, но е и доказателство, че България провежда политика за ефикасно преследване и наказание на най-тежките престъпления, предизвикващи безпокойството на цялата международна общност.

Във връзка с нежеланието на САЩ американски граждани да бъдат подвеждани под съдебна отговорност от Международния наказателен съд, България влиза в преговори за сключването на двустранен договор със САЩ, който да освободи България от

задълженията да сътрудничи на Международния наказателен съд във връзка с предаването на американци.

Сложността на дилемата се състои най-вече в това, че не се касае толкова за правен, колкото за политически въпрос, тъй като България има своето право да въведе ограничения върху участието си в Римския статут, както и да се оттегли от него. Това произтича директно от същността на международното право да бъде агрегат на разнородни споразумения, които допускат както приобщаване, така и оттегляне. Международните отношения се градят на свободната воля на държавите, които в същото време се стремят да запазят суверенната си цялост, но и да допринесат за световния мир допускателно международните договорености да оказват пряко въздействие върху вътрешните им правни системи.

Договорът за Международен съд предвижда в своя чл. 98 възможност за една държава да откаже съдействие на Международния наказателен съд въпреки членството си, в случай, че по този начин тя влиза в нарушение на други свои договорености с друга държава. В случая изборът, който трябва да направи България, се отнася до изискванията на САЩ за солидарност срещу преследване от Международния наказателен съд, заради което тя търси или предишно свое споразумение с тях или се готви да сключи настоящ договор, който суспендира двустранно действието на Международния наказателен съд. Клаузата на Римския статут обаче включва в хипотезата си членство и за третата страна (в случая – САЩ). Ако тези предпоставки са налице, България ще е обвързана със задължение за искане на специално разрешение от САЩ, едва след което ще е оправомощена да предава американски граждани в Хага. Съществено проблематично за България се оказва обаче положението, при което САЩ изобщо не ратифицира Римския статут, защото тогава един договор с България, имащ за цел сътрудничество на страната ни за заобикаляне юрисдикцията на Съда ще противоречи на Римския статут.

Естествено поведението на България по повод изискванията на САЩ може да бъде както на съгласие с тях, така и на тотално отхвърляне да им съдейства. В едно такова решение обаче трябва да се вземат под внимание какви са основните приоритети на външната ѝ политика, т. е. дали е от съществено значение е неопременният стремеж към справедливост в глобален план или акцентите падат върху участието на България в изграждането на една стройна схема на международни институционални режими. Дали България се интересува от отношението на другите страни по договора и от тяхното евентуално отношение към България в зависимост от нейната позиция спрямо Римския статут. Доколко е важно за България да не се отклонява от своите правозащитни идеали или по-скоро е необходимо да се изведе на преден план двустранното отношение със САЩ.

Заклучение:

Трудно е да се осмисли огромният труд, положен, за да се вдъхне живот на такъв проект като Международния наказателен съд. Прецизното му структуриране не се дължи на стремеж просто към изграждане на международна институция, а се обяснява най-вече с последиците от допуснатите в миналото грешки. Но не печалният опит сам по себе си диктува болезнената нужда на съвременното общество от закрилата, гарантирана от Съда, а фактът, че днес на преден план се откроява една палитра от ценности, която трябва да обagri всички аспекти от битието на човечеството. Чрез властта, която е концентрирало в Международния наказателен съд, то заявява своята готовност да се отбранява срещу всяко потъпкване на свободата и мира с допустимите от правото средства. В този порядък може веднага да се разпознае по-хуманният, по-справедливиият, по-възвишен начин да бъдат наказвани престъпленията, които застрашават световното съществуване. Вместо саморазправа на отделните държави, задължението предотврати и накаже проявите на жестокост поема МНС, като в неговите действия би следвало да се чете волята на цялата международна общност, която легитимирайки го с Римския статут е възложила на юрисдикция му надеждата за успешна победа над всички фактори, които сричат устоите на правовия ред и сеят произвол. Дали очакванията ще се реализират е въпрос на време и безотказен труд, но съществува сигурност в едно – пътят е очертан, а оптимизмът трябва да съпътства всички, които желаят да го поемат и заедно с това да понесат риска от разочарование, защото разрешението на амбициозните задачи, които си е поставил Съдът, също така е ключът към премахването на глобалните заплахи. А такава безспорно е тероризмът, който всява ужас у всеки разумен човек на планетата и който ще продължава да пролива кръвта на хиляди жители на планетата, докато не се намери подход окончателно да бъде преустановен.

/